

MAKKAI BÉLA

A POZITÍV SZOMSZÉDSÁGKÉP(EK) FORMÁLÁSA A REGÁTI MAGYAR SAJTÓBAN (1860–1918)

A kezdetek – a Bukuresti Magyar Közlöny (1860)

■ A regáti magyar sajtó kezdetei a 19. század derekáig nyúlnak vissza. Az első magyar lap alapítása a magyar szabadságharc emigrációjához kötődik. A *Bukuresti Magyar Közlöny* következetesen őrizte a heroikus erőfeszítésekkel megvívott szabadságharc emlékét, s öntudatosan szembehelyezkedett a Habsburg-abszolutizmus ármánykodásaival, de a román közgondolkodást 1848/49 polgárháborús jellegű konfliktusa¹ óta terhelő magyarellenés előítéletekkel is.² (Amelyek csak sokasodtak az Erdélyből átáramló³ frusztrált román értelmiségiek lejárató kampánya által.⁴)

A hetilap ápolta olvasóiban az elvesztett haza iránti szeretetet, de a befogadó haza iránti tisztelet és hála érzését is. Idegen földön ezt az építő magatartást diktálta a beilleszkedés gyakorlatias érdeke és az a friss történelmi tapasztalat, hogy a fenyegető osztrák–német és orosz birodalmi törekvések *szükségessé teszik a térség két nem szláv népének összefogását*. (Amint ezt Kossuth és Bălcescu Szegeden, az 1849. július 14-ei magyar–román megbékélési tervben is megállapította.) A szerkesztő, Koós Ferenc lapját olyan „kapocs”-nak nevezte, amely a közös dicső múlt tükre és a szomszédok közötti reményteljes jövőépítés eszköze.⁵ A kölcsönös előítéleteken azonban nem volt könnyű túllépni.

Noha cikksorozat indult a közös történelmi múlt – többnyire pozitív – emlékeinek megismertetésére,⁶ a *Național* „képmutatónak” nevezte a magyarok szabadságszeretétét, s azzal a nemzetiségi elnyomás „pokoli terveinek” vádját szegezte szembe. Oroszhegyi doktor erre a *Román testvéreink* című rovatban válaszolt. Rámutatott, hogy a földesúri elnyomást a magyar paraszt évszázadokon át épp úgy megszenvedte, mint a román; egyúttal a két ország újságíróit arra intette, hogy egymás lapjainak tárgyilagos szemlélésével – tehát *egymás kölcsönös megismerésével* – próbálják megfékezni a felelőtlen hangulatkeltést. A Szathmáry Papp Károly, későbbi román udvari fényképész nyomdájában megjelenő lap néhány hónap sikeres működés után a jászvásári *Tribuna*⁷ és az *Independentă*, valamint a *Nikipercia* sorsára jutva⁸ 1860 karácsonyán elnémult.

A Bukuresti Híradó (1876/85)

■ Csaknem emberöltőnyi idő múlva érett meg a helyzet egy újabb magyar lap megalapítására. A *Bukuresti Híradó* beköszöntő vezércikke a szép fejlődést mutató fiatal Romániát mint az európai kultúrnemzetek tagját üdvözölte.⁹ Egyúttal eltökélt harcot hirdetett a gyanakvás és rémhírterjesztés ellen. Ez utóbbi kategóriába sorolta azt a híresztelést, hogy a románság csak az alka-

lomra vár, hogy a Tiszáig érőnek hitt etnikai szállásterületét elfoglalja; míg a magyarok Havasföld, vagyis az egykori Szörényi Bánság visszafoglalását tervezgetik.¹⁰

Az 1875-ben kirobbant balkáni válságban az ellentétek csakugyan kiütöztek, noha a kezdeti kölcsönös oroszellenesség átmeneti közeledést hozott.¹¹ Budapest törökbarát politikája¹² miatt azonban a *Telegraful* 1876. évi szilveszteri száma a „szidalmak” „szokásos” özönét zúdította a magyar laptársra.¹³ A háborúskodás és gabonaválság miatti gazdasági recesszióban a jöttment magyar *haimanokról*, (másutt *boanghen*),¹⁴ „gyűlöletes gúnnyal” írta a román sajtó, hogy a világverő hunok elkorcsosult utódai, immár a románok szolgálíként keresik boldogulásukat.¹⁵ A magyarországi sajtótermékek közül a *Pesti Hírlap* az 1886-ban kirobbanó vámháborút épp ilyen harsány elfogultsággal kezelte. A viszály felelősségét a román félre hárította, mégpedig bántóan fölényes hangnemben. Ekképpen: „Egy pigmeus az európai államok között öklöt mutatott a Monarchiának.”¹⁶ A bukaresti magyar lap azonban visszautasította a hazai sajtó felelőtlen híradásait: „Ne tüzeljük fel, ne ingereljük egymást – írta. – A jó szomszéd többet ér [...], mint sok testvér.”¹⁷ E gondolat jegyében indította el Vándory Lajos 1880-ban lapja román nyelvű változatát, ám békéltető felhívása a román sajtóéletben nem talált visszhangra (miközben a szerkesztő törekvéseit a román király koronarenddel jutalmazta).¹⁸ A lap állandó munkatársa, Veress Sándor mérnök (az első román vasútvonal tervezője) írta: „...a toll emberei a hírlapi hézagokat ellenünk való epekedésekkel töltik be, mi vagyunk szeréntök Európának műveletlen, türelmetlen barbárjai”.¹⁹ A bizalmatlanság, előítélet és sértett önérték azonban mindkét oldalt jellemezte: úrhatnám és erőszakos magyarok az egyik – igénytelen, vad és hálátlan románok a mérleg másik serpenyőjében. Magyar oldalon a sajtó szenzációhajhász tudósításai gyakran diplomáciai hullámverést keltettek. Ezért Széll Kálmán miniszterelnök 1902-ben arról tájékoztatta a közös külügyminisztert, hogy: „[...] a magam részéről a legnagyobb nyomatékkal figyelmeztetek minden itteni beavatott tényezőt a discretio szigorú szem előtt tartására, s a legjelentékenyebb magyar lapokat is felhívtam, hogy a romániai magyarság dolgaival egyáltalán ne foglalkozzanak.”²⁰ (Merthogy ezzel is gyúanyagot szolgáltatnak az ellenségeskedéshez).

Nem volt jobb a helyzet a Kárpátok túloldalán sem. A kereskedelmi tárca bukaresti képviselője 1901-ben úgy jellemezte a regáti sajtóviszonyokat, hogy „[...] a román hírlapirodalom csaknem állandóan hamis és tendenciózus híreket közöl Magyarországról...”²¹

A Bukaresti Magyar Újság (1901–108) és a Romániai Hírlap (1907–1910)

■ A Kereskedelemügyi Minisztérium bukaresti tudósítója abban, hogy a Kárpátok túloldalán „még kivételképpen sem találni tárgyilagos sajtóterméket”, azt a veszélyt látta, hogy a kivándorolt magyarság – egyéb hírforráshoz nem jutva – a román sajtó tükrében gyengének, sőt ellenszenvesnek láthatja az odahagyott hazát, ezért egy mértékadó magyar lap megindítására tett javaslatot.²²

Az 1902-ben (újra)alapított *Bukaresti Magyar Újság* a Romániai akció²³ keretében a magyar kormány segélyével jelent meg. Mégpedig azzal a szerkesztőnek szóló szigorú utasítással, hogy „Minden ízetlen hyperlojalitás elkerülésével tartozik Ön Románia és intézményei iránt lojalitással viseltetni...”²⁴

Ennek ellenére a fogadtatása nem a várakozások szerint alakult: az *Apărarea Națională* a magyar újság jelentkezését ügynökök mesterkedésének, a sajtószabadsággal való visszaélésnek, a szerkesztőket pedig „báránybőrbe öltözött farkasok”-nak nevezte, kiknek veszedelmes terve a csángók tudatának megzavarása.²⁵ A lapot ezek után a román posta nem kézbesítette számos moldvai csángó előfizetőnek.²⁶

A hiteles tájékoztatás követelményeinek megfelelni igyekvő lap romániai megítélésén csakugyan sokat rontott az anyaországi sajtómunkások könnyelműsége vagy nagyon is tudatos fölényeskedése, amelyek a szomszédsági kapcsolatokban felesleges feszültséget keltettek. Ezt példázza a *Pesti Hírlap* éles hangú cikke 1905-ből, amely a magyar fenntartású romániai magániskolák zaklatása és a kötelező románnyelv-órák számának tervezett radikális növelése ellen tiltakozott. A negatív román nemzeti karaktervonásokat és román politikai túlkapások példáit taglalva a cikkíró határozott fellépést követelt a román kormánnyal szemben.²⁷

A tiltakozásnak ezt a módját a miniszterelnökség referense helytelenítette, mondván, hogy a hazai sajtó önértetes offenzívája „célrt téveszt, s nekünk inkább árt, mint használ”.²⁸ S a lehetséges diplomáciai következményekre tekintettel sajtó-helyreigazítás jelent meg Rákosi Jenő *Budapesti Hírlapjában*.²⁹ A józan hangvételű cikk szerzője Poliány Zoltán volt. A bukaresti lap szerkesztője a magyarság romániai recepcióján azzal is igyekezett javítani, hogy a román király 40 éves uralkodói jubileumán rendezett nemzetközi kiállításra egybe kovácsolta a magyar egyesületeket, amelyek elsőként állítottak kiállítási pavilont I. Károly tiszteletére. Erőfeszítéseinek gyümölcse, hogy lapja az elfogulatlan tájékoztatás elismeréseképpen kiállítási nagydíjat nyert,³⁰ a szerkesztő maga pedig aranytollat kapott az uralkodótól.³¹ A királyi pár félórás látogatása és a magas elismerés azonban csak átmeneti enyhülést hozott a magyarok megítélésében.

A bukaresti követség berkeiben elfogadott nézet volt, hogy az eset után nem sokkal, 1907 őszén jelentkező, s a magyar olvasói piacot kártékonyan megosztó új lapot, a *Romániai Hírlapot*³² a román hatóságok felügyeletével, a regáti magyarok politikai befolyásolására szerkesztik. Az idegenellenes légkörben ezt a gyanút a Scheier Németh Ignác szerkesztésében elinduló újsággal szembeni heves román sajtótámadások³³ sem oszlatták el kétséget kizáróan. Az álhírektől is szított légkörben a *Secolul* című napilap a magyarok aknamunkája által a közrendet látta veszélyeztetve.³⁴ Míg a *Seara* az újabb magyar újság megjelenését mint egy, a pesti lapoknál is sovínisztább, románnyalázó lap megszületését adta hírül. A cikkíró azt is felröta az új magyar lap társnak, hogy miért kesereg a kivándorolt magyarok nyelvvesztése, eladósdása vagy a csángók beolvadása miatt. A román napilap egyébként a gondok áthidalására „eszményi” megoldást kínált a bevándoroltaknak: a mielőbbi hazaköltözést...³⁵

Holott a beköszöntő vezércikk programadását az érdekvédelem és lojalitás kettőssége jellemezte: „A mi irányelvünk tehát – olvashatjuk az első lapszám-ban – az őszinte, nyílt és becsületes munkásság nemzeti mivoltunk ébrentartásának szolgálatában a megengedett módon és eszközökkel, hogy úgy használra legyünk önmagunknak, családunknak, annak az áldott hazának, melytől elszakadtunk, s ennek, melynek vendégjogait élvezzük.”³⁶

A *Romániai Hírlap* negatív elfogultságoktól mentes viszonyulását jelzi az is, hogy bekapcsolódott a resicai bányaszerencsétlenség (nagyrészt román

ajkú) kárvallottjainak megsegítésébe.³⁷ A románsággal és Romániával ápoló viszonya bizonyos értelemben túlmutatott az üdvös lojalitáson is. Még ha van is példa az igazodó elfogultság visszautasítására. (Jelesül a *Megbocsáthatatlan tévedés* címmel közreadott „kabátlopós” írásban.)³⁸ A figyelmes gesztusok sorába tartozik, hogy a lap irodalmi szemelvényei között többször is szerepelt verseivel a királyné Carmen Sylva álnéven,³⁹ s hosszabb cikk méltatta a „román Petőfi”, Mihai Eminescu munkásságát.⁴⁰ Noha a szerző szemérmesen elhallgatta a nagy formátumú költő izzó magyarellenességét.⁴¹ A lap egyik munkatársa pedig a román nemzetpolitika bővületébe esve (nem ok nélkül) úgy lelkendezett: „...a román nép szigorú ragaszkodása minden nemzeti ügy iránt bármely nemzetnek példaképpül szolgálhat”.⁴²

A Romániai Magyar Újság (1908–1916)

■ Nem volt könnyű dolga a Lex Apponyi elfogadását követő éles politikai pengeváltások időszakában az „utódlap” *Romániai Magyar Újság* szerkesztőinek sem. Akkor, amikor a román sajtó a bevándorolt magyarok *kiutasítását követelte*,⁴³ s a nagy nyilvánosságot kapott vitás kérdésekben kellett tényszerű és higgadt beszámolókat közölnie.⁴⁴ Tette ezt úgy, hogy csendes helytelenítéssel tárta olvasói elé a román társlapok rosszhiszemű közleményeit, s ha alkalom kínálkozott is a törlesztésre – nem élt vissza a helyzettel.⁴⁵ S amennyiben – akár hazai – hírforrásai a mértéktartás és a tárgyilagos tájokoztatás követelményeinek nem feleltek meg, nem közölte híradásaikat.⁴⁶ Közölte viszont a lap főmunkatársa által a gyors léptekkel fejlődő Romániáról készített országismereti kötet sikeres budapesti bemutatójának hírért,⁴⁷ s történész munkatársuk negatív előítéleteket és politikai téveszméket oszlató cikksorozatát,⁴⁸ valamint a közös (pl. a törökellenes) múlt epizódjait a köztudatba visszazemelési próbáló írásait.⁴⁹ Ugyanebbe a sorba tartoznak román modernizációról és kulturális értékekről szóló szemelvények s a dinasztia tagjai előtt tisztelgő írások.⁵⁰

A világháború előestéjére azonban a magyar–román viszony rohamosan romlani kezdett. Tisza István megegyezési kísérlete a hazai románsággal látványos kudarcba fulladt, részben a további kedvezmények korlátozott volta miatt, részben a Román Nemzeti Párt vezérkarának a „minél rosszabb, annál jobb” stratégiája okán.⁵¹ E politikai magatartás épp úgy a románlakta területek egyesítésének szándékából fakadt, miként a román anyaország bekapcsolódása az oszmán örökség megszerzéséért folyó második Balkán-háborúba. Ez utóbbi látványos eredményt hozott: 1913-ban a bukaresti békével a kevert lakosságú Dél-Dobrudzsa⁵² is román fennhatóság alá került. S a sikereken felbuzdulva immár a legfőbb politikai cél a román többségűvé vált Erdély megszerzése lett, amelyért a román kormányzat évtizedek óta titkos kampányt folytatott.⁵³ A lap példákkal igazolta, hogy a románokat nem pusztán önvédelmi okok, hanem területabló szándékok mozgatják az 1883 óta szövetséges Monarchia ellenében.⁵⁴ S ez állt a háttérben az egyre sűrűsödő Monarchia- és magyarelles támadásoknak.⁵⁵ A háborús mozgósításoktól kezdődően a lap a kisemberek elleni elszabadult indulatokról és tettelegességekről is kénytelen cikkezni⁵⁶ annak ellenére, hogy Romániában ekkor már a közönséges rágalmakat cáfolni merő lapokat is elkobozták, nyilvánosan megsemmisítették, olvasóit bántalmazták.⁵⁷

Ezek ellenszerét a magyar újság szerkesztője a vigasságok szüneteltetésében, a (gyakran provokált) indulatok megfékezésében s a törvényes jogorvoslat keresésében jelölte meg.⁵⁸ A magyarokat ért sérelmek⁵⁹ hatására azonban az

együttélés több évtizedes mérlegét csak akképpen tudta megvonni, hogy a magyarellen es megnyilvánulások a regáti diaszpóra életét mindig is jellemezték, kivált a jelenben.⁶⁰

S ez volt a legfőbb oka a vidéki magyarság tömeges hazaáramlásának.⁶¹ A magyar újság a korábbi csitító gesztusok⁶² után immár maga is ezzel az útmutatással szolgált olvasóinak.⁶³

Akik hallgattak e tanácsra, még időben hazatérhettek, ugyanis a Bruszilov-offenzíva sikerein felbátorodott bukaresti kormány titkos paktumot kötött az antanttal, és 1916. augusztus 27-én a román haderő a Kárpátok hágóin keresztül előzönlötte a szinte védtelen Dél-Erdélyt. – Ez a dátum egyben a Romániai *Magyar Újság* megszűnésének napja.

A Bukaresti Magyar Hírlap

■ A történetek a háború utolsó évében Feleky József lapszerkesztő úgy értékelte: „a nagyási Románia győzedelmeskedett a józanész fölött és így a katasztrófának be kellett következnie”.⁶⁴ A román kormányzat a pálfordulása után nem sokkal legyőzött hadserege maradékával Moldva területére szorult vissza, s 1918 májusában kénytelen volt békét kötni egykori szövetségeseivel. A központi hatalmak fennhatósága alatt így teremődnek meg a *Bukaresti Magyar Hírlap* megjelenésének előfeltételei.⁶⁵

A *Hírlap* programja lényegileg a regáti magyar sajtó hagyományait követte: „...magyarságunk, s hazánkhoz való hűséges ragaszkodásunk erősítésére akarjuk oktatni testvéreinket, honfitársainkat, mindazokat, akiket megélhetés gondja, a kötelesség ide vetett egy idegen ország földjére. Összetartó kapcsot akarunk teremteni honfitársaink között állásra, foglalkozásra és hitre való tekintet nélkül, csak azt az egyet akarjuk, hogy magyarok maradjanak.”⁶⁶

A közelmúlt zaklatott történései után a román állammal szembeni lojalitásra érhetően kisebb hangsúly esett, s a főszerkesztő a román–magyar együttélés perspektíváit is borúlátóbban ítélte meg. A román „hítségés” konzekvenciáinak levonása s a szomszédási kapcsolatok új alapokra helyezésének igénye⁶⁷ a háborús vereség árnyékában honfitársait (anyaországiakat és kivándoroltakat) az éberség és akcióképesség fokozására figyelmezteti. Ugyanakkor hivatkozik a magyarság bosszúállástól mentes, toleráns karakterére,⁶⁸ amivel nemcsak övéi önbecsülését igyekszik erősíteni, de egyúttal – utalva a román alkotmányosság hiányosságaira – igazolni próbálja a különbéke szigorú rendelkezéseit.

Feleky a rekvirálások és internálások sajtó emlékét felidézve szembesíti magyarjait a román vendégszeretet tévesnek bizonyult mítoszával (amely nemzedékeken át szívósan tartotta magát a regáti bevándoroltak körében), s minden érzélgősség nélkül leszámol vele.⁶⁹ Végkövetkeztetése az, hogy a méltatlan bánásmód egyetlen észszerű döntés lehetőségét hagyta nyitva a magyar diaszpóra tagjai számára – a hazatelepedését.⁷⁰ S ez az okfejtés aligha tekinthető másnak, mint a *Romániai akciónak* a „faji erő” megóvását és tömörítését célzó távlati programja melletti kiállásnak. A Romániát választók számára ugyanakkor világossá tette, hogy a kenyéradó ország nem feltétlenül pótolja az odahagyott hazát, s amennyiben az új kötelek mégis erősebbnek bizonyulnának,⁷¹ a régieket is érdemes ápolni, hiszen az anyaország a vészterhes időkben felelősségvállalásának számos tanújelét adta.⁷²

A Kárpátokon túli létebe gyökerezett, „maradó” magyarok egymással való kapcsolattartásának kívánatos formáját a lap a szoros együttműködésben jelölte meg.⁷³ De azt is leszögezte, hogy ez önmagában nem elég. A *Magyar*–

román barátkozás című vezércikkében a szerkesztő a következőket írta: „Egymáshoz simuló országunk, a kelet és délkelet felé irányuló őrkdés, a kereskedelmi élet azt követelik, hogy félre téve sehol meg nem alapozott tanokat és eszméket, adjunk egymásnak alkalmat és módot arra, hogy a békés viszony, tartós, maradandó barátság fejlődjön ki közöttünk.”⁷⁴ Feleky hite szerint ugyanis a magyarok ragaszkodása nyelvükhöz és kultúrájukhoz csupán az egymásra utalt két szomszéd nemzet megbékélése⁷⁵ esetén jelent elégséges garanciát a regáti diaszpóra fizikai megmaradásához. Diagnózisa és konstruktív cselekvési programja azonban a háború vérgőzös végjátékában és a békéltetés képmutató érdekarcaiban süket fülekre talált.

Összefoglalás

■ A román sajtóvilág és a magyar orgánumok viszonyának leírásához még a hűvös semlegesség jelzője is megszépítően túlzónak hat. A legharsányabban magyarelles romániai lapokat a magyarországi olvasói piacról kitiltották,⁷⁶ a hazai román sajtómunkások pedig gyakorta szenvedtek el rövidebb fogházbüntetést a közös hazával ellenséges közleményeik miatt. Ezek egy része Romániába tette át székhelyét (mint Ion Slavici vagy Vasile Lucaciu), s ott és külföldön is terjesztették a „magyar barbárság” képét. A hazai magyar sajtó pedig nem maradt adós, hálátlansággal vádolta a románságot, és lekezelő hangnemben írtak róluk. A romániai sajtó részben téves feltételezés alapján (hogy ti. a románság helyzete épp oly mostoha a Monarchiában, mint török vagy orosz fennhatóság alatt), részben erdélyi román emigránsok híradásaiból eltúlzottan negatív képet alakítottak ki „erdélyi testvéreik elnyomóiról”. Mindezekhez képest üdítő kivétel a regáti magyar sajtó, amelyet az 1849-es emigráció hívott életre a szláv és germán tengerben társtanul álló két nép szövetkezésének jegyében. A sorsközösség politikai megfontolásai mellett, a Regátba érkező s egyre gyarapodó magyarság (iparosok, idénymunkások, cselédek) mind zökkenőmentesebb beilleszkedésének reménye alakította konstruktív viszonyulásukat. E mellett szólt a korlátozott sajtószabadság viszonyai közötti óvatosság, amit erősített az eltartó olvasóközönség elvesztése miatti aggodalom is. Ezért a magyar lapok a xenofób karakterű befogadó hazával szemben kezdettől igen lojális hangot ütöttek meg. Szemlézték az ó- és új hazai sajtóját, szembesülve a kölcsönösen negatív szomszédságkép formálásának gyakorlatával és romboló hatásaival. S felvették a harcot a tévhitekkel és előítéletekkel. Tompították a szélsőséges megfogalmazások élet, és józan hangon próbálták azokat a tényeket, ismereteket tapintatosan hangsúlyozni, amelyek a két népet közelítették egymáshoz. Kulturális közvetítő szerepkört is vállaltak. A világháború végjátékában egy magyar–román szövetség, de legalább közeledés tervét is felvetette Feleky József szerkesztő, de ennek már a győztesekre és vesztesekre tagolt Kelet-Közép-Európában nem sok realitása volt.

A recept azonban elkészült, amit tanácsos volna – kölcsönösen – megfogadni és követni. Egymásba fonódott múltunk tapasztalata ugyanis az, hogy az elemi józanságot nélkülöző szembenállással a régió népei nagyhatalmak játékszerévé válhatnak; s napjainkban akár a roppant globális erők martalékává.

■ JEGYZETEK

1. Dél-Erdélyben (ld. Zalatna, Nagyenyed) a küzdelem etnikai tisztogatás jelleget öltött, ami kiváltotta a honvédsereg megtorló akcióit. Vö. Hermann Róbert: *Az abrudbányai tragédia, 1849. Hatvani Imre szabadcsapatvezér és a magyar–román megbékélés meghiúsulása*. Heraldika Kiadó, Bp., 1999.

2. Bukaresti Magyar Közlöny 1860. aug. 25. Vö. Makkai Béla: *Idegenben. Tanulmányok a magyar–magyar kapcsolatok korai történetéből*. Károli Gáspár Református Egyetem, Bp., 2004.
3. Az Erdélyből Romániába kivándorlók főként román ajkúak (60%) voltak, mintegy tíz-zedük szász, de minden harmadik magyar. Vargha Gyula KSH igazgató 1901. május 23-ai jelentése Széll Kálmán miniszterelnökhöz. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 26 Miniszterelnökség iratai 548. csomó, 1937. 1901 XXXI. tétel. 811. alapszám. (A továbbiakban: MNL OL K 26 ME 548. cs. 1937. 1901 XXXI. t. 811. asz.)
4. Németh Gábor szerkesztő írta, hogy 1884-ben a Horea–Cloșca-ünnepet „itt élőkődő erdélyi románok” a jószomszédi viszony kárára, zavarkeltésre akarták kihasználni, de a hatóságok elővigyázatosságból betiltották rendezvényüket. *Hora és Kloska ünnep Bukarestben*. Bukaresti Magyar Közlöny 1884. nov. 11.
5. Bukaresti Magyar Közlöny 1860. aug. 25.
6. Uo. 1860. máj. 15., uo. aug. 11. és uo. aug. 25.
7. Uo. 1860. aug. 18 A szerkesztőséget katonák dúlták fel, de az elkövetőket a fejedelem megbüntette.
8. A lapkiadókat 3 napi határidővel magas (5000 piaster) letéti díj megfizetésére kötelezték. Uo. 1860. dec. 22.
9. Bukaresti Híradó 1876. okt. 1.
10. Uo.
11. A szerkesztő lapja hasábjain gratulált Romániának taktikus semleges politikájához. Uo. 1877. febr. 20. / márc. 4.
12. A budapesti diákság demonstratív tisztelgése „Európa beteg emberénél”. Uo. 1877. febr. 6./18.
13. Uo. 1877. jan. 1./13. cáfolta azt az igaztalan román vádat, hogy román sebesültek javára a magyar hatóságok tiltanak adományok gyűjtését Erdélyben. A gyanús politikai aktivitást kifejtő bizottságokat csakugyan, de az egyedi segítyezést nem. Uo. 1877. máj. 22. / jún. 3.
14. Uo. 1882. okt. 1.
15. Uo. 1877. márc. 15. / ápr. 3. Ez összecseng a szomszéd ország viszonyait alaposan tanulmányozó közgazdász, Hegedüs Lóránt megállapításával, aki azt írta, hogy a szakképzetlen magyar cseléd valójában olyan már, mint valami „általános fogyasztási cikk, mint a thea vagy kávé, melynek behozatala a szükségletek szerint ingadozik.” Hegedüs Lóránt: *A székelyek kivándorlása Romániába*. Bp., 1902. 23.
16. Pesti Hírlap 1886. máj. 15.
17. Bukaresti Híradó 1877. máj. 22. / jún. 3.
18. Uo. 1885. júl. 5.
19. Uo. 1877. febr. 13./25.
20. Széll Kálmán átirata a külügyminiszternek. Fogalmazvány, 1902. jún. 1/28. MNL OL K 26 ME 548. cs. 2418. 1902 XXII. t. 672. asz.
21. Márffy-Mantuano Rezső jelentése a kereskedelmi miniszterhez, 1901. febr. 22. (Másolat.) MNL OL K 26 ME 858. cs. 2274. 1902 XXII. t. 1496. asz.
22. Márffy-Mantuano Rezső 1902. márc. 28-ai jelentése. MNL OL K 26 ME 858. cs. 1496. 1902 XXII. t.
23. Az 1901-ben elindított titkos „nemzetgondozási” kormányakcióról lásd: Makkai Béla: *A kivándorolt magyarság anyaországi támogatása a múlt század elején – Ploiești példáján*. Századok 136. 2002/1. 3–30. és uő. *Magyarok temetője, Ó-Románia. A regáti magyarság a dualizmus kori nemzetpolitikában*. Magyarságkutató Intézet, Bp., 2021.
24. Pro domo. Szóbeli utasítások Poliány Zoltán szerkesztőnek. MNL OL K 26 ME 858. cs. 2981. 1903 XVIII. t. 405. asz.
25. Barna [Barabás] Endre: *Románia nemzetiségi politikája és az oláhajkú magyar polgárok*. EMKE, Kvár, 1908. 18. Bukaresti Magyar Újság 1902. júl. 6.
26. Barna i. m. 18.
27. A cikkíró idézte a román törvénycsomag tartalmát: A román vádak szerint a külföldi iskolák nem képviselik eléggé a román [?!] nemzeti szellemet; az osztálytermekből hiányzik Károly király képmása, és a román hősök cselekedeteinek emléket állító faliképek; a tanterv mellőzi a román ünnepeket és dalkincsoktatást. A törvénytervezet ezen „anomáliákat” kívánta felszámolni, illetve szankcionálni. A cikkíró felháborodottan utasította vissza a román törekvéseket, mondván, hogy „Nagy”-nak nevezett István vajda voltaképpen törökbérenc volt, Tepeș [Karós] Vlad Drakul (azaz Drakula) pedig a munkakerülőket zsírban süttette meg, s ragadványneve tanúsága szerint is válogatott kegyetlen-

kedések terhelik emlékét. Az írás végkövetkeztetése ez volt: „Ezek a hősök kell hogy lógjanak magyar pénzen magyar iskolák falán.” *Magyar iskolák elrománosítása*. Pesti Hírlap 1905. márc. 12.

28. MNL OL K 26 ME 631. cs. 1542. 1905 XVII. t.

29. *A romániai magyar iskolák ügye. Levél a szerkesztőhöz*. Budapesti Hírlap 1905. ápr.

21. Ha magyar iskolákat nem is, de görögöket bezárított a román hatóság Dobruzsában. Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok (1867–1940)*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1989. 247.

30. Bukaresti Magyar Újság 1906. nov. 22.

31. Vö. Makkai Béla: *Egy kiállítás kép(telenség)ei. Az állampolgári-nemzeti kötődések példái a magyar–román viszonyban*. Magyar Hírlap 2010. dec. 10.

32. Vö. Makkai Béla: *A regáti magyarság szócsöve – a Romániai Hírlap (1907–1910)*. Pro Minoritate 2005/ősz, 88–111.

33. A történész, Nicolae Iorga lapja, a Neamul Románesc a magyarok újabb sötét üzelmeiről cikkezett. Idézi a Romániai Hírlap, 1907. dec. 1.

34. Idézi a Romániai Hírlap 1908. jan. 19.

35. Seara 1908. nov. 19. MNL OL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

36. Romániai Hírlap 1907. nov. 17.

37. A Bukaresti Szent István Király Egyesület által hazaküldött 400 lei felét a szicíliai földrengés károsultjai javára ajánlotta fel. Uo. 1909. febr. 11.

38. A cikk arról tudósít, hogy 1907 karácsonyán egy Kelemen Gyula nevű asztalos tetten ért és rendőrkézre adott egy tolvajt, ám a román sajtó másnap már úgy adott hírt a történetekről, hogy az elkövető a magyar iparos volt. Hírbehozása miatt az iparos hiába tett feljelentést a Dimineața és a Țara nevű lapok ellen. Uo. 1907. dec. 29.

39. Elek Ferenc giurgiui tanító tolmácsolásában. Uo. 1909. febr. 21.

40. Uo. 1908. máj. 24.

41. Köpeczi Béla: *Nemzetképkutatás és a XIX. századi román irodalom magyarságképe*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1995. 131–160.

42. Kertész József bukaresti református igazgató-tanító szavai. Romániai Hírlap 1907. dec. 8.

43. Mint a regáti és erdélyi viszonyok összemosásával tette az *Epoca* című lap (idézi a Bukaresti Magyar Újság 1906. okt. 21.), vagy a *Seara* 1908. nov. 19. MNL OL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

44. Ilyen volt Aurél Vlad nejének a magyar nyelv és a Himnusz elleni kampánya és (le nem töltött) fogházbüntetése, amelyet a hazai és anyaországi román sajtó a budapesti orvos világtalálkozó meghíúsítására is megpróbált kiaknázni. Romániai Magyar Újság 1909. jún. 12.

45. A Kecskeméten balesetet szenvedett magyar repülőgép esetéből egy román újságíró arra a bölcsességre jutott, hogy a földhöz ragadt magyar csirke csak kapirgáljon a nyüvek között, míg a román sas az égben szárnyal... *A román–magyar barátkozás*. Uo. 1912. szept.

15. Az ízetlen okfejtéséért a magyar sajtó nem vett elégtételt, amikor egy évvel később a budapesti Műegyetem egykori hallgatója, a sebességkirály Aurel Vlaicu repülőgép-katasztrófa áldozata lett Ploiești közelében. *Vlajku Aurél lezuhant*. Uo. 1913. szept. 18.

46. Mint a Budapesten rendezett orvos-világtalálkozó román bojkottjának heves sajtóháborúja idején. A magyar beszámolók közül ezért csak két mértéktartó fővárosi lapot idézett. Uo. 1909. jún. 15.

47. *Magyar ismertetés a román királyságról*. Uo. 1912. márc. 28.

48. Tényfeltáró-elemző cikksorozata *Történelmi igazság és nemzeti sovinizmus* címmel közel húsz folytatást ért meg.

49. *A Magyarok és románok* című cikksorozatában írta, hogy a magyarországi tankönyvek egy részében sok felesleges bántás mérgezi a két nép viszonyát, pedig a túlhajtott nemzeti/ségi agitáció fékezésével „meg lehet csinálni a magyar–román békét és barátságot”. Uo. 1910. nov. 13.

50. Lásd: *A fejlődő Bukarest*. Uo. 1909. jan. 6. *Romániai városok fejlődése*. Uo. 1909. máj.

1. Szöcs Géza: *Petőfi és Eminescu*. Uo. 1912. márc. 31. *Romániai fiatal festők és szobrászok együttes kiállítása*. Uo., 1910. máj. 1. A királyné versei is olvashatóak voltak magyar fordításban. Romániai Hírlap 1909. febr. 21. *Carmen Sylva (6.)* Romániai Magyar Újság 1910. júl. 14.

51. Ioan Slavici a hazai románság egyik szellemi vezére ekképpen vallott Herczeg Ferencnek: „Ne higgye, hogy minket okossággal vagy jóssággal meg lehet nyerni. Mi nem is akarjuk, hogy a magyar kormány jól bánjon a román néppel, jobban szeretnők, ha minél

kegyetlenebbül elnyomná. Mert mi nem a megegyezést keressük, nekünk a jövőnk érdekében vízályra van szükségünk.” Raffay Ernő: *Goga Octavian a magyar kultúra nemzeti karakterének sorvadásáról és ennek okairól*. In: Makkai Béla (szerk.): *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére*. L'Harmattan – Károli Gáspár Református Egyetem, Bp., 2016. 56.

52. Bolgár adatok szerint 1910-ben a terület 282007 lakosából 6539 volt román. G. P. Ghenov: *Mezsdunarodni aktove i dogovori zasziagasti Balgarija*. Pridvorna Pecsatnica, Szofia, 1940. 446.

53. A konzervatív Marghiloman-kormány a háború végén elődei felelősségét firtatva adatokat szivárogtatott ki a háborús kampány kiadásairól. A *Gazeta Bucureștiilor* szerint 2 350 000 leit költöttek az Erdély-kampányra, amelyből bőven jutott a hazai román vezetőknek is. Bukaresti Magyar Hírlap 1918. júl. 21.

54. Az expanziós szándékok egyértelmű jelének ítélte a lap szerkesztője a román sajtó felhívását Erdély térképének beszerzésére, úgymond „turisztikai” célokra... Romániai Magyar Újság 1915. febr. 21. Hasonlóképpen szkeptikusan fogadta Pau francia tábornok bukaresti útjának hírért, miután a főtiszt fogadására több tízezres tömeg verődött össze, élükön prominens személyiségekkel és politikusokkal. Uo. 1915. febr. 26.

55. A Monarchia bukovinai románokkal szembeni rossz bánásmódjáról cikkező *Universul* a román közvélemény feltűzelésével vádolja. Uo. 1914. okt. 7. Az *Adevărul* egyenesen azt írta: „...kétségtelen, hogy a háborút Vilmos császár és Tisza provokálta”. Mire a lap úgy reagált, hogy nincsen oka szerénykedésre a szomszéd országok politikusaiknak sem. Uo. 1915. dec. 29.

56. Lásd *A magyarok eladják házaikat és Támadás egy magyar lány ellen* című írásokat. Uo. 1913. júl. 27. Továbbá: *Incidensek a külvárosokban. Panaszkodik a magyarság*. Uo. 1913. júl. 10. Kémkedés vádjával két törökországi expedícióra induló magyart letartóztattak, s a Dunán közlekedő Lehel nevű magyar hajóra is tüzet nyitott a román katonaság. Uo., 1913. aug. 7.

57. Az ilyen újságok olvasóit esetenként bántalmazták is. Uo. 1915. dec. 31.

58. Uo. 1913. júl. 10. és uo., 1913. júl. 27.

59. Tóth Ferenc vívómester letartóztatása (Uo. 1914. nov. 29.), a magyar munkavállalók diszkriminatív elbocsájtása. Uo. 1915. febr. 21.

60. Szó szerint ekképpen: „már a háború előtt is voltak, akik történelmi okokból nem szimpatizáltak a magyarokkal, de a háború megkezdése után a magyarok elleni gyűlölet a legmagasabb fokra emelkedett”. Uo. 1914. nov. 29.

61. A hazaköltözőket a lap az otthoni megélhetés és otthonteremtés lehetőségeiről is igyekezett tájékoztatni. Uo. 1915. nov. 14.

62. „A magyar fajról ez ideig nem panaszkodtak Romániában. Kötelességtudó odaadással dolgozott a fajunk minden tagja azon, hogy összeütközésbe ne kerüljön a kenyeret és munkaalkalmat adó állam törvényeivel és szokásaival, amelyeket elsőrendű kötelessége tiszteletben tartani.” Uo. 1916. jan. 7.

63. Már a Balkán-háború idején írta a lap a sorozatos zaklatásokról: „... ezek az esetek tértítség végre észhez magyarjainkat. (...) Ha honfitársaink meg akarnak szabadulni az incidensektől, ezt könnyű szerrel megtehetik. Vándoroljanak vissza az elhagyott szülőföldre, amely védelmet kínál hűtlen fiainak és leányainak.” Uo. 1913. júl. 24.

64. Bukaresti Magyar Hírlap 1918. szept. 8.

65. Uo. 1918. ápr. 27.

66. Uo. 1918. máj. 5. Másutt jelszó szerűen („Ha magyarnak születtél, légy magyar!”) is megfogalmazta ezt a programot, egyúttal arra figyelmeztetett, hogy az évekig lézengő kozmopolitaként viselkedő magyarokat a kritikus pillanatban ugyancsak idegennek bélyegezték és internálták. Uo. 1918. aug. 4.

67. Mint mondta: „A román csak abban részesült, amit önmaga keresett.” A feltételek között a történetileg kialakult határok elismerése, az irredenta kampány beszüntetése, a romániai magyaroknak (beleértve a csángókat is) a hazai románsághoz hasonló jogok biztosítása szerepelt. A budapesti keltezésű cikk *Románia – Magyarországnak* címmel jelent meg. Uo. 1918. máj. 5.

68. Uo. 1918. máj. 12.

69. Uo. 1918. aug. 4. A továbbiakban a lap élénk érdeklődést mutatott az internált és bebörtönzött magyarok ügyei iránt. Felrótta ugyanakkor, hogy amíg a magyar belügyminisztérium megszüntette a rendkívüli eljárást a hazai románsággal szemben, Moldvában a magyarokat változatlanul kémkedési ügyekkel zaklatják és megfélemlítik. Uo. 1918.

aug. 18. és uo. 1918. szept. 22. Másutt az internáltak élelmezését és orvosi ellátását veszélyeztető korrupciós ügyekről tudósított a lap. Uo. 1918. szept. 1.

70. A *Települjünk haza!* című cikkben kihasználta és megalázott „munkás barmok”-nak címkézte a regáti magyar munkavállalókat, majd így folytatta: „... hogy valamennyiüket igába nem fogtak, csak azon múlt, hogy a kis Moldvába szorultak...” [Ti. a román kormány – M. B.] Uo. 1918. jún. 30.

71. Uo. 1918. jún. 9. Hasonló, de önkritikusabb gondolatok fogalmazódtak meg az 1918. júl. 17-ei lapszámban.

72. A legtermészetesebb módon szólt a magyar állam felelősségéről is a moldvai csángók megmentésében. Uo. 1918. ápr. 27. A csángók magyar nyelvhasználatára és hitéletére vonatkozóan egyébként a különbéke konkrét követeléseket tartalmazott. A lap említette a román határszélen (a Deliblát környékének ármentesített részein) tervezett telepítési programot is, megállapítva, hogy az államnak akár örökbérletek juttatásával biztosítania kell a hazahívott székelyek és csángók megélhetését. Uo. 1918. júl. 17.

73. Uo. 1918. jún. 9. és uo. 1918. júl. 17.

74. Uo. 1918. okt. 6.

75. Lásd a *Magyarok és románok* című cikkben. Uo. 1918. aug. 4.

76. Köpeczi Béla (főszerk.) Szász Zoltán (szerk.): *Erdély története (1830-tól napjainkig)*. III. Akadémiai Kiadó, Bp. 1986. 1654.

